

Azərbaycanın ən yeni tarixinin parlaq səhifələri sırasında 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində əldə edilən möhtəşəm Zəfər xüsusi yer tutur. Əminliklə demək olar ki, indiki və gələcək nəsillər onilliklər, yüzilliklər boyu bu Qələbənin əzəmətinə, ölkəmizə hansı böyük müvəffəqiyyətlər qazandırmadığını fəxrətlə hissi ilə anacaqlar.

Şanlı Qələbə sayəsində ölkəmiz təkcə ərazi bütövlüyünü bərpa etməmiş, eyni zamanda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kimi ağır mirasın gələcək nəsillərə ötürülməsinin qarşısı alınmış, Azərbaycan son 200 ildə torpaq itirən dövlətdən, itirdiyi əraziləri geri alan ölkəyə çevrilmişdir. Tarixi Zəfərimizin qayəsində, kökündə duran başlıca səbəb, həlledici amil isə xalqımızın vahid amal uğrunda dəmir yumruq kimi birləşməsi, qətiyyətli Liderinə sonsuz güvəni, onun qərarlarını tərəddüdsüz dəstəkləməsi olmuşdur.

Xatırlatmaq lazımdır ki, məhz XX əsrin 80-ci illərinin sonundan etibarən keçmiş Ermənistan SSR rəhbərliyi SSRİ rəhbərliyinin açıq dəstəyi ilə Azərbaycana qarşı əsas-sız ərazi iddiaları irəli sürməyə başlamışdır. Keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistanla birləşdirilməsi barədə antikonstitusion qərarın qəbulu isə münaqişənin alovlanması əsas səbəblərdən biri olmuşdur. Təcavüzkar Ermənistan 1990-1993-cü illərdə ərazisindəki Sovet və Rusiya qoşunlarının dəstəyi ilə Azərbaycanın ayrılma tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı və ətraf yeddi rayonu işğal etmiş, 1 milyondan çox insan qaçqın və məcburi köçkünü çevrilmişdir.

BMT Təhlükəsizlik Şurası 1993-cü ildə Ermənistanın işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərini dərhal və qeyd-şərtsiz azad etməsinə nəzərdə tutan 4 qətnamə qəbul etsə də, işğalçı tərəf həmin qətnamələrə və beynəlxalq hüquqa aşkar etinasızlıq nümayiş etdirmişdir. 1992-ci ildə ATƏT çərçivəsində münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsi məqsədilə Minsk qrupu yaradılsa da, həmsədr dövlətlər işğalçıya uzun illər ərzində hansısa təzyiç və təsir mexanizmlərindən istifadə edə bilməmişlər. Minsk qrupu həmsədrlərinin vasitəçiliyi ilə 28 il müddətində aparılan üzücü və gərgin danışıqlar prosesi problemi bir neçə dəfə real həll müstəvisinə yönəltməyə, Ermənistan rəhbərliyinin destruktiv və işğalçı mövqeyi üzündən sülhə gəlmək mümkün olmamışdır.

Münaqişənin həlli ilə bağlı Minsk qrupu həmsədrlərinin hazırladığı baza prinsipləri (Madrid prinsipləri) Azərbaycanın əvvəlcə 5, daha sonra 2 işğal olunmuş rayonunun mərhələlərlə azad edilməsini, məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına qaytarılmasını, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan daxili və yüksək muxtariyyət statusunun verilməsini, Azərbaycanlı və erməni əhalinin beynəlxalq müşahidəçilərin təhlükəsizlik təminatı ilə dinc yanaşı yaşamaqlarını, iki ölkə arasında kommunika-siyaların bərpasını nəzərdə tutsa da, 2018-ci ildə xarici dəstək hesabına hakimiyyətə gəlmiş Nikol Paşinyanın bütün söyləri danışıqların pozulmasına yönəlmişdi.

Azərbaycan uzun illər ərzində beynəlxalq hüquq normalarının və ədalətin bərpa olunmadığını, Ermənistanın işğalçı siyasətindən əl çəkmək istəmədiyini görərək ordu quruculuğuna xüsusi diqqət ayırmış,

torpaqlarını işğaldan azad etmək üçün vahid konsepsiya çərçivəsində hazırlıq tədbirləri aparmışdır. Ölkəmizin Vətən müharibəsindəki tarixi qələbəsi həm də uzun illər ərzində diplomatik sahədə aparılan sistemli, ardıcıl və uğurlu tədbirlərin nəticəsi olmuşdur. Ötən illərdə BMT, Qoşulmama Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, hətta Azərbaycana qarşı bəzən ədalətsiz mövqə sərgiləyən Avropa Parlamenti, Avropa Şurası kimi təşkilatlar da həqiqəti əks etdirən, Azərbaycanın maraqlarına cavab verən qətnamə və qərarlar qəbul etmişlər.

Prezident İlham Əliyev 2020-ci ilin sentyabr ayında - BMT-nin 75-ci sessiyasında çıxışı zamanı Ermənistanın regionda yeni müharibəyə hazırlaşdığını, təcavüzkarla qarşı təsirli tədbirlərin görülməsinin vacibliyini bəyan etmişdir. Dövlət başçısı münaqişənin yalnız sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipi əsasında həllinin mümkünlüyünü, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün heç zaman müzakirə mövzusu olmayacağını bildirmişdir. Lakin təcavüzkar qarşı heç bir addımın atılmaması Ermənistanın növbəti təxribatlarına və Vətən müharibəsinin başlanmasına səbəb olmuşdur. Prezident cənab İlham Əliyev demişdir: **"Biz Təhlükəsizlik Şurasının bəzi qətnamələrinin bir neçə gün ərzində icra edildiyinin şahidi olmuşuq. Azərbaycana gəldikdə isə həmin qətnamələr 27 il ərzində yerinə yetirilməmiş qaldı. Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tələblərinə Ermənistanın əməl edəcəyinə dair heç bir ümid yox idi. Bütün bu illər ərzində Ermənistanla qarşı heç bir təzyiç olmamış və sanksiyalar tətbiq edilməmişdir"**.

Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan hakimiyyətə gəldikdən sonra danışıqların uzun illər ərzində, ciddi söylərlə əldə olunmuş ənənəvi formatını pozmağa, Dağlıq Qarabağdakı qeyri-qanuni rejimi danışıqlarda tərəf kimi qəbul etdirməyə çalışmış, onun sərəsəm "Qarabağı Ermənistanlıdır və nöqtə" bəyanatı hərbi əməliyyatlarının başlanmasının əsas səbəblərindən biri olmuşdur. Təcavüzkar ölkə sentyabrın son günlərində növbəti qəfil hücumla status-kvonu qoruyub saxlamağa, təxribatına görə Azərbaycanı günahlandırmağa, üçüncü ölkələri münaqişəyə cəlb etməyə çalışsa da, realıqda özünü iflas və məğlubiyətə astanasına gətirmişdir.

Milli iftixar və şərəf gününü

44 günlük müharibədə hərbi, siyasi və diplomatik müstəvilərdə ağır məğlubiyətlərə düşən Ermənistan faktiki olaraq regionun heç bir dövləti tərəfindən ciddi və açıq dəstək almamışdır. Ermənistan prezidentini Armen Sarkisyanın beynəlxalq ictimaiyyəti Azərbaycanın apardığı hərbi əməliyyatlara biganə münasibətdə ittiham etməsi, baş nazir N.Paşinyanın bir neçə dəfə zəng edərək, habelə məktub ünvanlayaraq Rusiya Federasiyasını üçüncü tərəf kimi münaqişəyə cəlb etmək istəməsi, lakin Moskvanın buna açıq rədd cavabları qapını kəsdirmiş iflas və məğlubiyətin real mənzərəsi idi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Rusiyanın "Perviy kanal" televiziyasına müsahibəsində demişdir: *"Ermənistan ərazisindən artilleriya atəşlərinə baxmayaraq, biz Ermənistan ərazisinə heç bir zərbə endirmirik, Ermənistan ərazisinə keçmirik, hərçənd bunun üçün hər cür imkanımız var. Erməni tərəfi bu qarşıdurmaya KTMT-ni cəlb etməyə çalışır. Uğursuz cəhddir. O, Avropa ölkələrini cəlb etməyə çalışır. Mahiyyət etibarilə bu münaqişəni beynəlmilləşdirməyə çalışır. Müvafiq surətdə biz belə yanaşmanın yolverilməz olması barədə öz mövqeyimizi bildiririk"*.

Sonrakı mərhələdə Rusiya Prezidenti Vladimir Putin Valday Beynəlxalq Diskussiya Klubunda "Azərbaycan ərazisinin əhəmiyyətli hissəsinin itirildiyi belə vəziyyət əbədi davam edə bilməz" bəyanatı ilə Ermənistanın işğalçı tərəf olduğuna bir daha açıq ehyam vurmuşdur. Bu açıqlama regionun fəvqəlgüc dövləti olan Rusiyanın Azərbaycanın öz ərazilərini işğaldan azad etmək hüququnu tanınmasının real təzahürü olmuşdur.

Cəbhə xəttindəki ciddi hərbi uğursuzluqlarını görə Ermənistan rəhbərliyinin göstərişi ilə Azərbaycanın həm cəbhəyanı, həm də cəbhədən çox uzaq məsafədə yerləşən yaşayış məntəqələri davamlı olaraq müxtəlif çaplı silahlardan, o cümlədən artilleriya qurğularından, raketlərdən atəşə tutulmuşdur. Tərtər, Füzuli, Goranboy, Beyləqan, Yevlax, Bərdə, Şəmkir rayonlarına, habelə Gəncə şəhərinə artilleriya və raket zərbələrinin endirilməsi, mülki əhalinin və obyektlərin hədəf seçilməsi Ermənistanın müharibə cinayətlərinin aşkar təzahürü olmuşdur. Erməni tərəfi məqsədyönlü şəkildə mülki əhalini hədəf seçərək, beynəlxalq humanitar hüququ və Cenevrə konvensiyalarının tələblərini kobud şəkildə pozmuş, hətta qadağan olunmuş kaset tipli raket və bombalardan istifadə etmişdir. Düşmən məqsədli və məkrli şəkildə Azərbaycanın adekvat cavab tədbiri kimi Ermənistan ərazisindəki hərbi hədəfləri vurma-sına çalışmışdır. Ermənistanın bu təxribatçı addımlarının məqsədi son nəticədə Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatını üçüncü tərəf kimi münaqişəyə cəlb etmək idi. Lakin Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinin ölkəsinin Ermənistan ərazisində aparılan hərbi əməliyyatlara hansısa müdaxilə etmək niyyətindən uzaq olmasını bəyan etməsi Ermənistan rəhbərliyinin məkrli planlarını tamamilə puça çıxarmışdır.

44 günlük müharibə zamanı Azərbaycan yalnız legitim hərbi hədəflərə zərbələr endirmiş, mülki əhalini hədəf seçməmiş, hərbi əməliyyatları öz ərazisində aparmışdır. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinə hərbi əməliyyatların ilk günlərindən ləyaqətlə, təmkinlə dav-

ranmaq və mülki vətəndaşlara zərər verməmək tapşırığı verilmişdir. Ermənistan isə müharibə qaydalarını kobud şəkildə pozaraq cəbhə bölgəsindən uzaq yaşayış məskənlərini, strateji əhəmiyyətli dövlət və mülki obyektləri, neft-qaz infrastrukturunu, elektrik stansiyalarını uzaqmənzilli, qadağan olunmuş raketlərdən, fosforlu bombalardan atəşə tutmuşdur. Şuşa şəhərinin "İsgəndər - M" operativ-taktiki ballistik raketləri ilə vurulması beynəlxalq konvensiyaların kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunan ağır müharibə cinayətlərindən biri olmuşdur.

Azərbaycan Ordusunun müharibə zamanı nümayiş etdirdiyi unikal döyüş strategiyası və "beşinci nəsill" hərbi texnikadan istifadə məharəti dünyanın aparıcı hərbi-analitik mərkəzləri tərəfindən bu gün də yüksək dəyərləndirilir.

Birmənalı şəkildə bildirmək olar ki, 44 gün davam edən Vətən müharibəsində Azərbaycan Ordusu düşməne ən sarsıdıcı, həlledici zərbəni Qafqazın incisi olan Şuşa şəhərinin işğaldan azad edilməsi ilə vurmuşdur. Beləliklə, ata vəsiyyəti, oğul qətiyyəti ilə Şuşa işğaldan azad olunmuş, xalqımız Prezident İlham Əliyevin dilindən Şuşanın azad olunması xəbərini eşidərək, ən xoşbəxt anlarından birini yaşamışdır. Şuşanın azad olunması Azərbaycan tarixinin ən şanlı səhifələrindən biri, xalqımızın bütövlük, dəyanət, rəşadət və ləyaqət tarixidir. Şuşanın azad edilməsi "Dəmir yumruq" əməliyyatının zirvə nöqtəsi olmuş, düşmən məğlubiyətini qəbul etmişdir.

Azərbaycan Ordusunun "dəmir yumruğu" sayəsində status-kvo dəyişdirilmiş, təmas xətti anlayışı aradan qaldırılmış, tarixə gömül-

müş Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi təmin olunmuş, regionda ikinci erməni dövlətinin yaradılması cəhdləri puç olmuşdur. Ermənistan Ağdam, Laçın və Kəlbəcər rayonlarını hərbi əməliyyatları, xüsusi qrafik əsasında təhvil verməyə məcbur olmuşdur.

Prezident İlham Əliyevin 2021-ci il iyulun 7-də imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında" Fərmanı ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunun formalaşdırılması Azərbaycanın bölünməzliyi ilə bağlı dünyaya verilən daha bir mesaj olmuşdur. Prezident İlham Əliyevin qətiyyətlə bəyan etdiyi kimi, hazırda Azərbaycan ərazisində Dağlıq Qarabağ adlı inzibati ərazi vahidi yoxdur, Qarabağ var: *"Əgər kimse deyirsə ki, münaqişə həll olunmayıb, gəlsin desin, bunun həllini necə görür, nə həll olunmayıb? Əgər dirnaqarası Dağlıq Qarabağın statusundan söhbət gədirsə, mən demişəm, Azərbaycan ərazisində Dağlıq Qarabağ adlı ərazi va-*

hidi yoxdur. Ümumiyyətlə, bu söz, ifadə işlədilməməlidir. Dağlıq Qarabağ yoxdur, Qarabağ var".

10 minədək fərarilik halının aşkarlandığı Ermənistandan fərqli olaraq, 44 günlük müharibə günlərində Azərbaycanda bir nəfər də olsun, fərarilik faktının qeydə alınmaması xalqımızın mətinliyinin və yüksək döyüşçülük ruhunun göstəricisi kimi dəyərləndirilə bilər. Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Vətən müharibəsi dövründə ciddi beynəlxalq təzyiç və təhdidləri məhz xalqın inam və iradəsinə, birliyinə söykənərək dəf etmiş, həlledici qələbənin əldə olunmasına qədər dayanmaq əmri verməmişdir.

Zəfərlə başa çatan 44 günlük müharibə Azərbaycan milli ruhu, mənəvi yüksəlişi təmin etməklə, hakimiyyət, ordu və xalq arasında etimadı da gücləndirmiş, xalqımız uzun illərdən sonra məğlubiyət sindromundan xilas olmuşdur. İşğal faktını aradan qaldırmaqla ərazilər üzərində hüquqi-siyasi nəzarəti təmin edən Azərbaycan işi iqtisadi dividendlər əldə etmək, işğaldan azad edilmiş ərazilərinin geniş potensialından səmərəli istifadə etmək imkanı qazanmışdır.

Azərbaycan cəmi 44 gün ərzində BMT Təhlükəsizlik Şurasının 30 ildən çox davam edən qətnamələrinin icrasına nail olmuşdur. Prezident cənab İlham Əliyevin bəyan etdiyi kimi, müharibə Azərbaycan üçün heç də son məqsəd deyildi. Ölkəmiz sadəcə, Ermənistanın işğalçılığına son qoymaq, BMT qətnamələrinin icrasını həyata keçirmək istəmiş və bu hədəfi reallaşdırmışdır.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərin Cənubi Qafqaz regionunda ən

abad və müasir zonaya çevrilməyini bəyan etmiş Prezident İlham Əliyev yaxın illərdə strateji əhəmiyyətli yol-nəqliyyat və infrastruktur layihələrinin icrasını mühüm vəzifə kimi müəyyənləşdirmişdir. Qısa müddətdə Suqovuşana və Talış kəndinə müasir yolun çəkilməsi, eləcə də dövlət başçısının "Zəfər Yolu" adlandırdığı Füzuli-Şuşa avtomagistralının çəkilişinin başa çatdırılması, Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının istifadəyə verilməsi və digər kompleks tədbirlər Qarabağ bölgəsinin inkişafına yeni imkanlar açır.

Münaqişənin başa çatması Ermənistanın həm Azərbaycan, həm də Türkiyə ilə münasibətlərini normalaşdırması, gələcək beynəlxalq və regional layihələrdə iştirakı baxımından tarixi fürsətdir. Ermənistan 10 noyabr bəyanatını onun revansına və gələcəkdəki anneksiya siyasətinə verilmiş vaxt kimi deyil, Cənubi Qafqazda dövlətlər və xalqlararası inkişafa verilmiş fürsət kimi dəyərləndirməli, regionda ya-

ranmış yeni reallıqlarla barışmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması şərti ilə ölkəmizlə sülh müqaviləsi imzalamalıdır. Təcavüzkar ölkə və onun havadarları Azərbaycana qarşı təxribatçı addımlarını davam etdirərlərsə, yenidən öz başlarında "Dəmir yumruğu" görə bilərlər.

Dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev hər zaman bəyan edir ki, regionda sülh, təhlükəsizlik və tərəqqinin əldə edilməsinin ən yaxşı vasitəsi münasibətlərin normalaşdırılmasıdır. Bunun təməlinde isə beynəlxalq hüquq prinsiplərinə hörmət dayanır. Yalnız bu halda regionda Ermənistanın da inkişafını təmin edə biləcək yeni əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması mümkündür ola bilər. Bu cür konstruktiv yanaşma əsasında sərhədyanı ərazilərdəki hərbi münaqişələrə birdəfəlik son qoyulması, qarşıdurma riskinin aradan qaldırılması, münaqişə səhifəsinin birdəfəlik bağlanması mümkündür.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, Zəfər Günü münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən növbəti amnistiya aktının Milli Məclis tərəfindən qəbulu Vətən müharibəsinin ölkəmizin tarixindəki müstəsna roluna verilən yüksək dəyər, eyni zamanda, əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş humanizm ənənələrinin davamıdır. İnanırıq ki, tarixi Zəfər fonunda ölkəmizin hərtərəfli inkişafı, eləcə də aparılan məhkəmə-hüquq islahatları daha da sürətlənəcəkdir.

Müseyib BAYRAMOV,
Kürdəmir Rayon Məhkəməsinin sədri.